

Dorota Rynkowska*

WSPARCIE SPOŁECZNE OSÓB STARSZYCH W PERSPEKTYWIE FUNKCJONOWANIA SYSTEMU POMOCY SPOŁECZNEJ

Streszczenie

W okresie znaczących zmian demograficznych przejawiających się znacznym wzrostem liczby osób starszych szczególnie ważne staje się pytanie o aktualne oblicze starości. Starzenie się jest procesem nieuniknionym, naturalnym, nierozzerwalnie związanym z upływem czasu. Jest to okres trudny i ze względu na specyficzne potrzeby osób starszych stawia przed państwem oraz jego organami konieczność tworzenia takiej polityki, która pozwoli zapewnić tej grupie osób godne warunki życia. Zasadnicze znaczenie ma zapewnienie właściwych podstaw socjalno-ekonomicznych egzystencji seniorów przede wszystkim poprzez działania z obszaru polityki społecznej (głównie w ramach ubezpieczenia społecznego, ochrony zdrowia i pomocy społecznej). Dla seniorów bardzo ważnym elementem prawidłowego funkcjonowania jest system wsparcia. Może on przybierać formę formalną i nieformalną. Celem artykułu jest analiza i ocena formalnych form wsparcia społecznego osób starszych w perspektywie funkcjonowania systemu pomocy społecznej.

Słowa kluczowe: starość, senior, pomoc społeczna, wsparcie, bezpieczeństwo społeczne

Wstęp

Starzenie się społeczeństwa jest dużym wyzwaniem demograficznym dla Polski, które wymusza szersze spojrzenie na grupę ludzi starszych oraz podejmowanie wielu nowych działań. Aby działania te przynosiły zamierzone efekty, potrzeba racjonalnej współpracy instytucji na wielu szczeblach i w wielu aspektach. Wzrastająca liczba osób starszych staje się wyzwaniem zarówno dla społeczeństwa, jak i państwa, które musi znaleźć odpowiednie rozwiązania, by zapewnić im możliwość bezpiecznego starzenia się. Duże zróżnicowanie ze względu na wiek, stan

* Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: drynkowska@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0002-2747-7373.

zdrowia oraz środki materialno-bytowe, jakimi dysponują seniorzy, są pewnego rodzaju wyzwaniem dla państwa, które musi dostosować ofertę pomocy i wsparcia do potrzeb i oczekiwań osób starszych. Osoby starsze są ważną częścią każdego społeczeństwa. Troska o ich życie i zdrowie spływa w dużej mierze na ich najbliższych, jednakże również państwo angażuje się w kształtowanie jakości życia tej grupy społecznej, która wraz z upływem lat staje się coraz liczniejsza. Obecna sytuacja, jaką jest pandemia wirusa SARS-CoV-2, sprawiła, że seniorzy ze względu na zwiększone ryzyko zakażenia i ciężkich powikłań (w tym również śmierci) stali się osobami wymagającymi szczególnej pomocy i wsparcia. Państwo wraz z aktywnym prowadzeniem polityki senioralnej stara się wyjść naprzeciw oczekiwaniom osób starszych. Poczucie bezpieczeństwa i różnorodne czynniki optymalizujące jakość życia to konstytutywne elementy godnego funkcjonowania seniorów, zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym¹. W niniejszym artykule podjęto próbę analizy dokumentów i programów rządowych uwzględniającą nowe inicjatywy, związane z systemem usług społecznych i socjalnych oferowanych starszym osobom w ramach systemu pomocy społecznej.

Zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku, według art. 67, każdy obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego, gdy nastąpi niezdolność do pracy ze względu na chorobę, inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego, a zakres formy zabezpieczenia określa odpowiednia ustawa². Przepisy Konstytucji RP nie stanowią samodzielnej podstawy prawnej przyznawania świadczeń, ale są one jedynie pewnym wzorem, który określa ramy zabezpieczenia społecznego i zasady polityki państwa. Prawa obywateli konkretyzują dopiero ustawy, a wśród nich ustawa o pomocy społecznej³. Art. 7 wspomnianej powyżej ustawy z 2004 r. określa adresatów oferowanego przez pomoc społeczną wsparcia. W tym punkcie zawartych jest czternaście powodów, jakie kwalifikują jednostkę bądź rodzinę do otrzymania świadczenia. Są to m.in.: ubóstwo, niepełnosprawność, sieroctwo, ciężka bądź długotrwała choroba, przemoc w rodzinie, wielodzietność, zdarzenie losowe czy klęska żywiołowa, bezdomność, uzależnienia, bezrobocie, trudności w odnalezieniu się po wyjściu z zakładu penitencyjnego. Ponadto w sytuacji, gdy pewne jednostki lub określone grupy społeczne nie są w stanie zaspokoić samodzielnie swoich potrzeb, które

¹ M. Wrońska, *Funkcjonowanie seniorów w przestrzeni medialnej. Między ideą a praktyką*, Rzeszów 2012, s. 47.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483).

³ R. Frąckowiak [i in.], *Ustawa o pomocy społecznej. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 57–59.

warunkują ich poczucie bezpieczeństwa, to ich realizacją zajmują się odpowiednie organy administracji państwowej, sektor polityki społecznej, pomoc społeczna, instytucje pozarządowe, społeczność lokalna lub wolontariusze⁴.

Bezpieczeństwo jako pojęcie może być rozpatrywane z punktu widzenia funkcjonowania jednostki, grupy lub społeczności w co najmniej dwóch aspektach. Przede wszystkim jako potrzeba – poczucie bezpieczeństwa jest jedną z podstawowych potrzeb człowieka, bez względu na to, w jakich układach i relacjach będzie on funkcjonował w społeczeństwie. Zaspokojenie potrzeby bezpieczeństwa jako potrzeby podstawowej, jak zauważał Abraham Maslow⁵, powoduje, że człowiek jest zdolny do zaspokajania innych, wyższych potrzeb, m.in. takich, jak własny rozwój. Przede wszystkim jednak człowiek mający poczucie bezpieczeństwa jest otwarty na innych ludzi, a tym samym jest gotowy do wchodzenia z innymi w interakcje. Kolejny obszar bezpieczeństwa odnosi się do bezpieczeństwa ekonomicznego, które jest określane jako taki stan krajowego systemu gospodarczego, który zapewnia wysoką sprawność jego funkcjonowania przez należyte wykorzystanie wewnętrznych czynników rozwoju oraz zdolność do skutecznego przeciwstawiania się zewnętrznym naciskom, mogącym doprowadzić do zaburzeń rozwojowych⁶. Następny obszar dotyczy bezpieczeństwa kulturowego, które oznacza zdolność państwa do ochrony tożsamości kulturowej, dóbr kultury i dziedzictwa narodowego⁷.

Można wymienić także bezpieczeństwo ekologiczne, które stanowi pewien umowny system jednostek i instytucji wykonawczych połączonych jednolitym celem, zbiorami zadań itp., którego funkcjonowanie powinno przynieść pożądane efekty w przypadku różnorodnych zagrożeń dla środowiska, bez względu na to, czy będą to zagrożenia czasu, pokoju czy okresu wojny⁸. Drugi aspekt to bezpieczeństwo postrzegane jako stan. Odnosi się on m.in. do bezpieczeństwa społecznego i socjalnego⁹.

⁴ E. Miszczak, *Spoleczne aspekty poczucia bezpieczeństwa osób starszych w Polsce* [w:] *Psychospoleczne aspekty bezpieczeństwa w wymiarze indywidualnym i społecznym*, red. E. Napora, M. Stawiarska-Lietzau, E. Komacka-Skwara, Częstochowa 2018, s. 199–214.

⁵ A. Maslow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 2006, s. 65–66.

⁶ Z. Stachowiak, *Bezpieczeństwo ekonomiczne* [w:] *Ekonomika obrony*, red. W. Stankiewicz, Warszawa 1994, s. 189–190.

⁷ J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2004, s. 26–27.

⁸ S. Śladkowski, *Bezpieczeństwo ekologiczne*, Warszawa 2004, s. 13.

⁹ M.I. Zawartka-Czekaj, *Bezpieczeństwo społeczne osób starszych w aspekcie systemu wsparcia społecznego na przykładzie Siemianowic Śląskich*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio J – Paedagogia-Psychologia”, 2016, vol. XXIX, s. 140.

Elementem bezpieczeństwa społecznego jest bezpieczeństwo socjalne, które jest bardzo ważnym aspektem bezpieczeństwa w odniesieniu do społecznego funkcjonowania jednostki, rodziny czy grupy społecznej. Oznacza to, że bezpieczeństwo socjalne, które jest węższą kategorią, to „stan wolności od zagrożeń, których skutkiem jest brak lub niedostatek środków utrzymania”¹⁰. Zagrożenia, o których wspomina powyższa definicja, obejmują takie obszary, jak utrata pracy, choroby, choroby zawodowe, wypadki przy pracy, niepełnosprawność. Bezpieczeństwo socjalne dąży zatem do zapewnienia środków do życia i do zabezpieczenia przed występowaniem ryzyk socjalnych¹¹.

Z kolei bezpieczeństwo społeczne, które jest kategorią zdecydowanie szerszą, obejmuje swoim zakresem nie tylko brak środków, brak zagrożeń będących zagrożeniami socjalnymi, ale przede wszystkim wpisuje się tu perspektywa rozwoju człowieka. Z tego powodu o starości można mówić zarówno z perspektywy bezpieczeństwa socjalnego, jak i społecznego¹².

Polityka społeczna i senioralna. Zagadnienia definicyjne

Za poczucie bezpieczeństwa społecznego i socjalnego obywateli, w tym również seniorów, odpowiadają odpowiednie resorty i charakter polityki społecznej, w tym polityka senioralna. Polityka społeczna określana jest jako celowa działalność państwa wraz z samorządem i organizacjami pozarządowymi w celu poprawy warunków bytowych społeczeństwa, co służyć ma zaspokajaniu podstawowych i niezbędnych potrzeb życiowych człowieka. Polityka społeczna wobec starości i ludzi starszych to zespół celowych działań publicznych, jak też innych podmiotów społecznych, które mają na celu poprawę oraz utrzymanie statusu społecznego, bezpieczeństwa i jakości życia osób starszych, a także wszechstronną kompensację malejących z wiekiem możliwości samodzielnego zaspokajania podstawowych potrzeb¹³. Polityka senioralna jest interdyscyplinarnym podejściem do procesu starzenia się, przeciwdziałania dyskryminacji i wykluczeniu społecznemu, a także upowszechnianiem pozytywnego spojrzenia na starość. Składa się z kompleksowych działań organów administracji publicznej i samorządowej, które mają za

¹⁰ B. Rysz-Kowalczyk, *Leksykon polityki społecznej*, Warszawa 2002, s. 20.

¹¹ J. Stańczyk, *Bezpieczeństwo jako jedna z podstawowych potrzeb człowieka i grup społecznych*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego”, 2011, nr 2, s. 160.

¹² M.I. Zawartka-Czekaj, *op.cit.*, s. 141.

¹³ N. Pikuła, *Etos starości w aspekcie społecznym*, Kraków 2011, s. 14.

zadanie tworzyć dobre warunki do życia dla osób starszych na całym obszarze państwa¹⁴. Wspiera projekty i poczynania stawiające sobie za cel możliwość samodzielnego i aktywnego starzenia się¹⁵.

Polityka senioralna jest częścią polityki społecznej, która wyodrębnia współwystępujące ze sobą podejścia do starości, tzn.: politykę wobec starzenia się ludności, politykę wobec starości oraz politykę wobec ludzi starszych. Pierwsza charakteryzuje się przemyślanymi działaniami państwa będącymi odpowiedzią na zmiany demograficzne społeczeństwa. Drugie podejście skupia się na wspieraniu seniorów w przezwyciężaniu ich życiowych problemów. Jest adresowana również do młodszych osób, które jeszcze nie znajdują się w tym etapie swojego życia, jednak kiedyś się w nim znajdą. Polityka wobec ludzi starszych skupia się na problemach i potrzebach tej grupy społecznej, które również wciąż się zmieniają i przekształcają. Definicję polityki senioralnej można znaleźć również w ustawie z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych, która określa ją jako „ogół działań organów administracji publicznej oraz innych organizacji i instytucji, które realizują zadania i inicjatywy kształtujące warunki godnego i zdrowego starzenia się”¹⁶.

Głównym celem polityki senioralnej jest poprawa jakości życia osób starszych oraz umożliwienie im godnych warunków życia¹⁷. Zadanie to jest rozłożone na kilka bardziej szczegółowych planów. Należą do nich: usuwanie barier architektonicznych, cyfrowych, zwiększenie dostępności instytucji publicznych, rozbudowa systemu opieki dziennej dla seniorów, zwiększenie dostępu do usług zdrowotnych oraz opiekuńczych, powstanie wszechstronnego systemu wsparcia seniorów, którzy nie są już samodzielni, i ich opiekunów, promowanie i wdrażanie nowoczesnych technologii wspierających osoby starsze i ich stan zdrowia. Długofalowymi celami są natomiast: tworzenie warunków sprzyjających aktywnemu starzeniu się społeczeństwa, zwiększenie świadomości obywateli w kwestii starości i procesu starzenia się, poprawa wizerunku seniora oraz włączenie we wspólną realizację założeń polityki społecznej wobec osób starszych wszystkich instytucji publicznych wraz z partnerami społecznymi.

¹⁴ Krajowy Raport Badawczy. *Pomoc i integracja społeczna wobec wybranych grup – diagnoza standaryzacji usług i modeli instytucji*, red. R. Szarfenberg, Warszawa 2011, s. 170.

¹⁵ E. Trafiałek, *Innowacyjna polityka senioralna XXI wieku. Między ageizmem, bezpieczeństwem socjalnym i active ageing*, Toruń 2016, s. 196–198.

¹⁶ Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych (Dz.U. 2011, nr 171, poz. 1016).

¹⁷ B. Szatur-Jaworska, *Ludzie starzy i starość w polityce społecznej*, Warszawa 2000, s. 41.

System zabezpieczenia społecznego dla seniorów w Polsce od dłuższego czasu był realizowany przez pryzmat ochrony sytuacji materialnej i zapewnienia bytu w ramach systemu świadczeń emerytalnych, ewentualnie rentowych, w mniejszym stopniu w systemie bezpieczeństwa socjalnego w zakresie usług społecznych¹⁸. W wyniku modyfikacji sposobu postrzegania nieuchronnych zmian demograficznych rekomendowane są także zmiany w definiowaniu standardów podstawowych usług na rzecz seniorów. W wielu dokumentach organizacji międzynarodowych, w tym Unii Europejskiej, wymienia się rozwój usług społecznych jako ważny cel realizowanej polityki społecznej, który powinien stanowić priorytet w działaniach państw przez tworzenie strategii i programów rozwoju usług społecznych i socjalnych. W Polsce obserwujemy wzmożone działania polityki społecznej i pomocy społecznej na rzecz seniorów w środowisku w postaci programów, strategii, rekomendacji, uwzględnienie grupy osób starszych w planowaniu strategicznym (każda strategia rozwiązywania problemów społecznych powinna zawierać odrębną część poświęconą problemom ludzi starych).

Kwestia osób starszych ujęta została między innymi w Strategii rozwoju usług społecznych, polityka społeczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.), gdzie uwzględniona zostaje docelowa grupa osób starszych, jako jedna z pięciu grup narażonych na zjawisko wykluczenia społecznego czy marginalizacji¹⁹. Kolejnym dokumentem podejmującym kwestie usług społecznych i ich realizacji na rzecz osób starszych jest Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych, gdzie usługi społeczne określone w programie usług społecznych mogą być kierowane do osób, rodzin, grup społecznych, grup mieszkańców o określonych potrzebach lub ogółu mieszkańców, między innymi osób starszych, wymagających zabezpieczenia i wsparcia.

Wśród działań polityki społecznej mających na celu wsparcie i zwiększanie poczucia bezpieczeństwa seniorów należy wymienić projekt *GROWD: Gospodarstwa opiekuńcze w rozwoju obszarów wiejskich wobec wyzwań demograficznych*, realizowany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi we współpracy z Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Oddział w Krakowie, Uniwersytetem Jagiellońskim oraz Uniwersytetem Rolniczym w Krakowie. Projekt ma na celu stworzenie

¹⁸ A. Wojtusiak, *Odkrywanie potencjału populacji osób starszych – w stronę srebrnej gospodarki* [w:] *Instytucjonalne i pozainstytucjonalne formy wsparcia osób starszych*, red. M. Szyszko [i in.], Stalowa Wola–Bratysława, s. 192.

¹⁹ Strategia rozwoju stanowiąca Załącznik do uchwały nr 135 Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2022 r. (M.P. 2022, poz. 767).

modelu, który umożliwi funkcjonowanie w Polsce sieci gospodarstw opiekuńczych dla starszych osób. Model opiera się na założeniu, że jedną z form współczesnej opieki nad starzejącym się społeczeństwem jest prowadzenie gospodarstwa rolnego w formie dziennego pobytu dla seniorów. Gospodarstwo opiekuńcze to jeden z modeli rolnictwa społecznego, w którym oprócz zysków z produkcji rolnej mamy do czynienia z przeciwdziałaniem wykluczeniu społecznemu i dyskryminacji osób starszych. Doświadczenia innych krajów wskazują na terapeutyczne zalety pracy seniorów w gospodarstwie rolnym. Jest to znakomita forma zagospodarowania czasu wolnego, pozwalająca na dłuższe zachowanie sprawności psychofizycznej. Są to gospodarstwa domowe, które na bazie posiadanych zasobów oferują wsparcie i pomoc seniorom. Osoba starsza może przez 6 miesięcy lub dłużej spędzać czas w danym gospodarstwie, a gospodarze stanowią dla niej rodzinę zastępczą. Uczestnictwo w codziennych zajęciach czy też pracach związanych z prowadzeniem gospodarstwa ma na celu działania terapeutyczne i pomaga seniorowi powrócić do równowagi oraz odnaleźć swoje miejsce w społeczeństwie. Seniorzy mogą opiekować się zwierzętami lub wykonywać drobne prace w ogrodzie albo ćwiczyć sprawność fizyczną. Poza poprawą stanu zdrowia największą wartością uczestnictwa w takim gospodarstwie opiekuńczym jest kontakt z drugim człowiekiem i nawiązywanie nowych znajomości.

Instytucjonalne formy wsparcia społecznego osób starszych

Polityka społeczna jest interdyscyplinarną dziedziną. W jej obrębie mówić można o pomocy społecznej, która jest instytucją polityki społecznej państwa. Ma ona na celu umożliwienie zarówno osobom, jak i rodzinom pokonanie trudnych sytuacji życiowych, których nie mogą przezwyciężyć, wykorzystując swoje własne możliwości, zasoby i uprawnienia. Ponadto pomoc społeczna ma za zadanie integrować osoby ze środowiskiem²⁰. Prawo polskie nie definiuje pojęcia samodzielności, jednak pojawia się jego odpowiednik określany niezdolnością do samodzielnej egzystencji, która polega na stwierdzeniu naruszenia sprawności organizmu w stopniu, który wymaga długotrwałej lub stałej pomocy i opieki, aby zostały zaspokojone podstawowe potrzeby życiowe²¹.

²⁰ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, art. 2, pkt 1 (Dz.U. 2004, nr 64, poz. 593, z późn. zm.).

²¹ Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, art. 113 (Dz.U. 1998, nr 162, poz. 1118).

Podstawowym dokumentem, na którym opiera się pomoc społeczna jest Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej. Artykuł 7 tej ustawy określa powody udzielania pomocy społecznej osobom i rodzinom²². Pomoc społeczna rozumiana jest przez ustawodawcę jako instytucja polityki społecznej państwa, mająca na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Zadaniem pomocy społecznej jest zapobieganie tym sytuacjom poprzez podejmowanie działań zmierzających do życiowego usamodzielnienia wspomnianych osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem. Pomoc społeczna wspiera swoich klientów w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka. Tego rodzaju pomoc organizują organy administracji rządowej i samorządowej, współpracując – na zasadzie partnerstwa – z różnorodnymi organizacjami społecznymi i trzecim sektorem, Kościołem katolickim, innymi kościołami, związkami wyznaniowymi oraz osobami fizycznymi i prawnymi²³.

Ustawa o pomocy społecznej przewiduje dwa rodzaje świadczeń dla wspieranych osób i rodzin²⁴:

- świadczenia pieniężne (m.in.: zasiłek stały, zasiłek okresowy, zasiłek celowy i specjalny zasiłek celowy, wynagrodzenie należne opiekunowi z tytułu sprawowania opieki przyznane przez sąd);
- świadczenia niepieniężne (m.in.: praca socjalna, bilet kredytowany, składki na ubezpieczenie zdrowotne, składki na ubezpieczenia społeczne, pomoc rzeczowa, sprawienie pogrzebu, poradnictwo specjalistyczne, interwencja kryzysowa, schronienie, posiłek, niezbędne ubranie, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy, specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia, mieszkanie chronione, pobyt i usługi w domu pomocy społecznej).

Starość nie jest *stricte* powodem, który uprawnia do korzystania z tego typu pomocy. Nie istnieje zapis, który gwarantowałby pomoc ze względu na samotność. Jednak osobom starszym często towarzyszą problemy, takie jak ubóstwo, niepełnosprawność, długotrwała lub ciężka choroba, przemoc, bezdomność czy uzależnienia. Systemowe rozwiązania w zakresie pomocy obejmują następujące formy: pomoc finansową, pomoc rzeczową, pomoc w usługach, zapewnienie mieszkania czy też

²² Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej..., art. 7, pkt 1.

²³ *Ibidem*, art. 2, art. 3.

²⁴ *Ibidem*, art. 36.

pomoc instytucjonalną²⁵. Jedną z form pomocy osobom starszym jest instytucjonalna opieka długoterminowa, którą możemy podzielić ze względu na świadczące ją instytucje na pomoc oferowaną przez system pomocy społecznej i pomoc w zakresie systemu ubezpieczeń zdrowotnych. Pomoc długoterminowa może być świadczona w placówkach stacjonarnych i w domu pacjenta²⁶. Świadczeniem usług na rzecz osób starszych zajmuje się Narodowy Fundusz Zdrowia (NFZ) i pomoc społeczna. Podejmowane przez nie działania są finansowane ze środków państwowych. Pomocą w zakresie zdrowia zajmuje się NFZ. Każdy obywatel powinien być zarejestrowany w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych (ZUS) bądź Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS), gdzie odprowadza stosowne składki na swoje ubezpieczenie zdrowotne. Bez względu na wysokość odprowadzanej składki każdy obywatel powinien otrzymać dostęp do takich samych świadczeń i w takim samym zakresie. W ramach NFZ obywatelowi przysługuje szereg czynności mających na celu ratowanie, zachowanie i przywracanie zdrowia, a także wszelkie procedury medyczne niezbędne w procesie leczenia. Jednostka ma prawo do pomocy rzeczowej, jaką jest dostęp do sprzętu ortopedycznego i wyrobów medycznych. Pacjentowi przysługują również świadczenia towarzyszące, takie jak transport sanitarny, zakwaterowanie oraz posiłek w instytucji działającej całodobowo bądź w trybie dziennym. Na pomoc długoterminową składa się opieka hospitacyjna i paliatywna. Ich głównym założeniem jest polepszenie się jakości życia pacjenta oraz jego najbliższych, którzy towarzyszą w codziennych czynnościach choremu. Tego rodzaju pomoc świadczona jest stacjonarnie (w hospicjach, na oddziałach medycyny paliatywnej), w domach (hospicja domowe), a także ambulatoryjnie (w poradniach medycyny paliatywnej). NFZ refunduje również pomoc dla osób borykających się z zaburzeniami psychicznymi i uzależnionych oraz ich rodzin. Osoba starsza może również skorzystać w każdej chwili ze szpitalnego oddziału ratunkowego (SOR), który jest czynny całodobowo. Seniorzy mogą na co dzień skorzystać z pomocy zarówno lekarza podstawowej opieki zdrowotnej, jak i specjalisty. Osoby samotne, które ze względu na wiek, niepełnosprawność lub chorobę wymagają częściowej opieki i pomocy w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych, mogą skorzystać w ramach systemu pomocy społecznej z usług opiekuńczych i/lub specjalistycznych usług opiekuńczych. Usługi te również przysługują osobie, która mieszka wraz

²⁵ S. Nitecki, *Prawo do pomocy społecznej w polskim systemie prawnym*, Warszawa 2008, s. 29–30.

²⁶ E. Kucharska, I. Kamanová, *Senior. Gerontologia i praca socjalna*, Kraków 2015, s. 13.

z rodziną, ale wymaga pomocy w życiu codziennym innych osób, a rodzina nie jest w stanie takiej pomocy zapewnić. Usługi opiekuńcze obejmują opiekę higieniczną, zleconą przez lekarza pielęgnację oraz zapewnienie kontaktów z otoczeniem, np.: spacer, udział w uroczystościach rodzinnych czy społecznych. Zaś specjalistyczne usługi opiekuńcze to usługi dostosowane do potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub dysfunkcji i są one świadczone przez osoby wykwalifikowane, z przygotowaniem zawodowym. Usługi opiekuńcze spełniają istotne funkcje, które mają na celu jak najdłuższe umożliwienie osobie starszej pozostanie we własnym środowisku zamieszkania. Usługi mają różny charakter, poprzez działania tzw. gospodarcze, jak: pranie, sprzątanie, gotowanie, robienie zakupów i pilnowanie spraw urzędowych, aż po działania czysto pielęgnacyjne, jak: mycie, karmienie i dozowanie leków. Usługi są bezpłatne albo odpłatne w części lub całości. Zasady odpłatności ustalają gminy w drodze uchwały²⁷. Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze lub posiłek mogą być również świadczone w ośrodku wsparcia²⁸. Ośrodek wsparcia jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej dziennego pobytu. Może również zapewniać całonocowe miejsca okresowego pobytu. Równoległe do tej formy wsparcia tworzone są kluby samopomocy, których celem jest wzajemne wsparcie, a przez to minimalizowanie skutków wykluczenia społecznego.

W Polsce od 2003 r. pojawił się nowy typ instytucji wspierającej osoby niesamodzielne. Są to rodzinne domy pomocy (RDP). W przypadku braku możliwości zapewnienia usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania osoby (wymagającej z powodu wieku lub niepełnosprawności pomocy innych osób), może ona skorzystać z usług opiekuńczych i bytowych w formie RDP. Jest to forma wsparcia pomiędzy usługami opiekuńczymi a DPS. RDP stanowi formę usług opiekuńczych i bytowych świadczonych całonocowo przez osobę fizyczną lub organizację pożytku publicznego dla nie mniej niż trzech i nie więcej niż ośmiu zamieszkujących wspólnie osób wymagających wsparcia w tej formie. Zakres usług bytowych obejmuje: miejsce pobytu, wyżywienie, utrzymanie czystości, a usługi opiekuńcze obejmują: udzielanie pomocy w podstawowych czynnościach życiowych, pielęgnację, opiekę higieniczną, pomoc w korzystaniu ze świadczeń zdrowotnych, pomoc w załatwieniu spraw osobistych, kontakty z otoczeniem oraz organizację czasu wolnego. Osobę wymagającą całonocowych usług opiekuńczych i byto-

²⁷ D. Rynkowska, *Rola opiekunów w procesie wsparcia podopiecznych w świetle działalności opiekuńczej PCK*, Rzeszów 2019, s. 97–98.

²⁸ J. Krzyszkowski, *Pomoc społeczna wobec starzenia się społeczeństwa polskiego*, „Przegląd Socjologiczny”, 2013, nr 62, s. 12.

wych kieruje się na pobyt stały lub okresowy do domu rodzinnego na jej wniosek lub za jej zgodą na wniosek opiekuna prawnego, złożony w ośrodku pomocy społecznej właściwym dla jej miejsca zamieszkania. Rodzinne domy pomocy społecznej mogą stanowić alternatywę dla domów pomocy społecznej przeznaczonych dla osób starszych. Jest to korzystniejsze z punktu ekonomicznego, jak też dużej ilości osób oczekujących na miejsce w domu pomocy społecznej, a także znaczne zainteresowanie osób starszych taką formą pomocy²⁹.

Osoby w podeszłym wieku, które nie mogą samodzielnie funkcjonować w życiu codziennym, mogą skorzystać z pomocy społecznej w postaci umieszczenia w domu pomocy społecznej. Prawo to wynika z art. 54 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej i jest to najbardziej zaawansowana forma wsparcia świadczona na rzecz osoby starszej³⁰. Udzielenie wsparcia w postaci umieszczenia w domu pomocy społecznej (DPS) jest tradycyjną formą wspierania osób, które wymagają całodobowej opieki, a taka pomoc nie może być im udzielona przez rodzinę i najbliższe otoczenie. DPS jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej, posiadającą dużą autonomię i niezależność. DPS zapewnia pomoc zgodnie z zasadą subsydiarności oraz partycypacji. Pomoc jest udzielana wówczas, gdy nie ma możliwości zapewnienia pomocy w warunkach domowych, i co do zasady nie zwalnia to rodziny z odpowiedzialności³¹. Obecnie każdy dom pomocy społecznej świadczy usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne na poziomie obowiązującego standardu, a zakres i forma usług są dostosowane do możliwości danej osoby. Za pobyt w domu pomocy społecznej pensjonariusz opłaca 70% swojego dochodu, a pozostałe koszty do pełnego utrzymania pokrywa rodzina zobowiązana do alimentacji. Jeśli jednak rodzina nie ma środków finansowych na pokrycie pełnego kosztu pobytu osoby starszej, to gmina, która skierowała seniora do domu pomocy społecznej, pokrywa jego koszt zakwaterowania.

Domy pomocy społecznej realizują wsparcie w systemie całodobowym. Dzielone są na typy, które różnicuje się ze względu na to, dla jakiej grupy osób są przeznaczone. Wyróżnia się domy dla osób w podeszłym wieku, przewlekłe somatycznie chorych, przewlekłe psychicznie chorych, osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie, dzieci i młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie, osób niepełnosprawnych fizycznie i osób uzależnionych od alkoholu. Typologia DPS-ów stanowi

²⁹ R. Frąckowiak, *op.cit.*, s. 59–65.

³⁰ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej..., art. 54, pkt 1.

³¹ Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 19 października 2005 r. w sprawie domów pomocy społecznej, art. 8, pkt 2 (Dz.U. 2005, nr 217, poz. 1837).

katalog zamknięty i nie ma możliwości tworzenia innych typów domów pomocy³².

Istnieją również placówki zapewniające całodobową opiekę osobom starszym, niepełnosprawnym lub przewlekle chorym, które prowadzone są w ramach działalności gospodarczej. Podmiotami mogącymi prowadzić placówki są organizacje społeczne, związki wyznaniowe, Kościół katolicki, fundacje, stowarzyszenia, osoby prawne lub osoby fizyczne. Zakres usług świadczonych w tego typu instytucjach jest podobny do oferowanych w DPS, prowadzone są tam także usługi opiekuńcze oraz bytowe.

W zakresie instytucjonalnej opieki nad osobą starszą dochodzi do przenikania się systemu pomocy społecznej oraz opieki zdrowotnej, w ramach której funkcjonują świadczenia ambulatoryjne bądź szpitalne, hospicja, oddziały opieki paliatywnej, zakłady opiekuńczo-lecznicze (ZOL), instytucje opieki długoterminowej oraz świadczenia zdrowotne realizowane w zakładach stacjonarnych lub w warunkach domowych. Jednym z najtrudniejszych obszarów opieki i pomocy nad osobą starszą są działania w obliczu nieuleczalnej postępującej choroby w końcowym okresie życia. Oddziały dla przewlekle chorych tworzone są w szpitalach, zapewniając stałą stacjonarną opiekę osobom, które ze względu na stan zdrowia wymagają hospitalizacji i stałego nadzoru lekarskiego oraz profesjonalnej pielęgnacji i rehabilitacji.

W kategorii zakładów opiekuńczo-leczniczych znajdują się te placówki, które w nazwie mają wyrażenie „Zakład Opiekuńczo-Leczniczy”. Ich głównym celem jest objęcie całodobową opieką osób, które nie wymagają już hospitalizacji, ale ze względu na stan zdrowia oraz trudną sytuację domową (nie mogą przebywać w swoim domu), wymagają całodobowej opieki, pielęgnacji, rehabilitacji i kontynuowania leczenia³³. Zakład opiekuńczo-leczniczy realizuje więc opiekę, pielęgnację, rehabilitację wobec osób starszych, których stan zdrowia uniemożliwia samodzielne funkcjonowanie w środowisku domowym, a wymagają oni profesjonalnej opieki medycznej. ZOL zapewnia środki i materiały medyczne, wyżywienie, pełną diagnostykę medyczną (wszystkie niezbędne badania), opiekę lekarską, rehabilitację, a także terapię zajęciową. Natomiast Zakład Pielęgnacyjno-Opiekuńczy (ZPO) świadczy usługi zdrowotne osobom, które nie wymagają hospitalizacji, a jedynie wymagają usług skierowanych na poprawę stanu zdrowia, usprawnienie i aktywizację w celu samodzielnego funkcjonowania oraz powrotu do domu. Pod-

³² M. Szochner-Siemńska, *Placówki dzienne i całodobowe w systemie pomocy społecznej*, Warszawa 2018, s. 4–6.

³³ *Ibidem*, s. 165–167.

sumowując, osoba starsza, która kierowana jest do zakładu opiekuńczo-leczniczego, nie wymaga konieczności stałego leczenia choroby przewlekłej (hospitalizacji), ale wymaga działań w celu ograniczenia lub eliminacji skutków choroby, dzięki stacjonarnej profesjonalnej pomocy³⁴. Zakres usług w zakładzie opiekuńczo-leczniczym obejmuje: usługi zdrowotne (pielęgnacyjne, rehabilitacyjne, lecznicze, diagnostyczne, dietetyczne, w zakresie terapii zajęciowej i w zakresie promocji zdrowia), edukację zdrowotną, wsparcie psychologiczne, usługi socjalno-opiekuńcze (pomoc w podstawowych czynnościach życiowych, aktywizacja, pomoc w załatwieniu spraw osobistych, pomoc socjalna, organizacja opieki domowej po zakończonym pobycie w zakładzie, terapia pracą) oraz w związku z potrzebami bytowymi, usługi wspomagające (zapewnienie kontaktu z rodziną, realizacja potrzeb religijnych i kulturalnych). Placówki te zapewniają więc wsparcie zdrowotne, pielęgnacyjne i rehabilitacyjne.

Kolejną formą pomocy, w której osoby starsze mogą znaleźć wsparcie, są hospicja. Opieka hospicyjna obejmuje wszystkich chorych będących u kresu życia, a jej celem jest poprawa jakości życia chorego i jego najbliższych³⁵. Opieka hospicyjna wyprzedziła utożsamianą z nią opiekę paliatywną. Leczenie objawowe jest ukierunkowane na uśmierzanie bólu, duszności i innych dokuczliwych objawów, które towarzyszą ostrym i przewlekłym chorobom. Leczenie paliatywne to postępowanie mające na celu złagodzenie i zmodyfikowanie objawów postępującej, nieuleczalnej choroby przewlekłej, która ma niekorzystne rokowania. Opieka paliatywna jest opieką holistyczną obejmującą wszystkie ważne sfery życia chorego: somatyczną, psychiczną, socjalną i duchową.

Poza standardowymi formami pomocy (usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze) na rzecz osób starszych, świadczonymi w warunkach domowych, wiele instytucji wdraża system teleopieki. Są to różnorodne rozwiązania techniczne, których zadaniem jest zapewnienie pomocy i wsparcia osobom starszym w ich miejscu zamieszkania. Nie jest to forma pomocy dla wszystkich seniorów, ale jest ona dedykowana szczególnie dla tych, którzy potrzebują poczucia bezpieczeństwa oraz świadomości, że w razie konieczności otrzymają pomoc z zewnątrz. Dzięki takiemu rozwiązaniu samodzielne funkcjonowanie staje się łatwiejsze, a jego konsekwencją jest ograniczenie w korzystaniu z usług opiekuńczych.

³⁴ A. Chabior, A. Fabiś, J.K. Wawrzyniak, *Starzenie się i starość w perspektywie pracy socjalnej*, Warszawa 2014, s. 37.

³⁵ E. Uchmanowicz, *Opieka hospicyjna w życiu społecznym [w:] Problemy i szanse rozwoju osób starszych w społeczeństwie polskim*, red. M. Wnuk-Olenicz, Toruń 2015, s. 228–238.

Klasyczny system teleopieki jest systemem ostrzegawczo-ratunkowym, opartym na posiadaniu przez osobę przycisku, po uruchomieniu którego aktywowany jest sygnał wezwania pomocy. Jest on bezpośrednio związany z urządzeniem lokalizacyjnym GPS, który monitoruje miejsce pobytu podopiecznego. W ofercie teleopieki znajdują się także bardziej zaawansowane systemy zdalnie dokonujące wszelkich możliwych pomiarów medycznych, tworząc model zachowań podopiecznych. Formą wsparcia i pomocy jest również opieka wytchnieniowa, która polega na tym, że na wskazany okres (może to być kilka godzin lub całodobowo) opiekę nad potrzebującym zleca się wyspecjalizowanemu podmiotowi. Dla opiekunów jest to tzw. urlop od opieki, który daje możliwość odpoczynku czy też wyręcza w sytuacji, gdy ta opieka nie może być sprawowana³⁶.

Alternatywne formy wsparcia osób starszych

Poza tradycyjnymi działaniami związanymi z zabezpieczeniem podstaw bytu i bezpieczeństwa seniorów (ochrona zdrowia, opieka i pielęgnacja, pomoc materialna w postaci usług opiekuńczych) w wielu przestrzeniach lokalnych pojawiają się inicjatywy aktywizujące osoby starsze i przeciwdziałające ekskluzji tej grupy³⁷. Koncepcja aktywnego starzenia zakłada jak najdłuższą społecznie produktywność. Działalność społeczna osób starszych przybiera różne formy, np. uczestnictwo w organizacjach pożytku publicznego, Uniwersytetach Trzeciego Wieku, radach seniorów, klubach seniorów itp.³⁸. Kluby seniora, jak i Uniwersytety Trzeciego Wieku wspomagają budowanie kapitału społecznego. Koncentrują się one na realizacji zadań integracyjnych, kulturalnych i bieżącym wspieraniu seniorów. W sferze aktywności i autokreacji seniorzy wspierani są przez instytucje i organizacje, które w większym lub mniejszym stopniu pozyskują fundusze ze środków państwowych, samorządowych oraz dotacji unijnych. Programy realizowane na rzecz seniorów w dużej mierze oscylują wokół społeczeństwa równości, realizują ideę przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, a także podejmują działania, które opierają się na niezależnej starości oraz aktywnym starzeniu się. Poza tym koncentrują się na stworzeniu wydolnego i nienaruszalnego systemu

³⁶ M. Borski, „Opieka wytchnieniowa” jako ważny instrument wsparcia opiekunów osób z niepełnosprawnościami, „Roczniki Administracji i Prawa”, 2019, nr 19, s. 153.

³⁷ D. Krzysztofiak, *Oblicza starości w perspektywie lokalnej*, Kraków 2016, s. 70.

³⁸ K. Błaszczuk, D. Rynkowska, *Problemy społeczne i opiekuńcze seniorów i ich rodzin. Studium socjologiczne na przykładzie opinii pracowników socjalnych*, Rzeszów 2016, s. 51–57.

zabezpieczenia społecznego, zapewnieniu osobom starszym środków do utrzymania, organizowaniu mieszkalnictwa z dostosowaną infrastrukturą, zapewnieniu samodzielności, organizacji pielęgnacji i opieki zdrowotnej, a także stworzeniu warunków, które będą sprzyjały integracji seniorów. Jest to realizowane za pomocą projektów edukacyjnych, poprzez partycypację społeczną, samopomoc, stworzenie warunków do integracji wewnątrz i międzypokoleniowej oraz partycypację na rynku pracy³⁹. Zwraca się uwagę na wzmacnianie spójności społecznej, która ma na celu przeciwdziałanie wykluczeniu i marginalizacji osób starszych.

Z rozwojem usług pomocy społecznej, które wspierają i budują poczucie bezpieczeństwa, koresponduje innowacyjna idea projektowania uniwersalnego⁴⁰. Jest ona strategicznym podejściem do planowania i projektowania nie tylko produktów i usług, ale także szeroko rozumianego środowiska, tak aby w bliskiej perspektywie lokalnej było one dostępne i wygodne dla wszystkich kategorii społecznych (m.in. osób starszych i niepełnosprawnych). Koncepcja uniwersalnego projektowania przewiduje, iż podstawowe działania i rozwiązania będą z założenia odpowiadały potrzebom wszystkich użytkowników. Zatem produkty i usługi mają być dostosowane do użytkowników w każdym wieku, z różnymi umiejętnościami, dyspozycjami oraz stopniem sprawności.

Zakończenie

Zapotrzebowanie na usługi społeczne i socjalne w Polsce na rzecz osób starszych będzie coraz większe. Brak poczucia bezpieczeństwa, autentycznych relacji między ludźmi, atrofia rodziny powoduje, że coraz więcej jest między nami osób osamotnionych. Wiele osób starszych ma także nierozbudzone potrzeby społeczne i ograniczone środki finansowe, co skutkuje tym, że nie rozwijają się usługi istniejące na zachodzie Europy.

Należałoby zatem podjąć wyzwanie rozwoju różnorodnych, zindywidualizowanych działań na rzecz osób starszych, na wzór tego, co dzieje się w wielu państwach zachodnich⁴¹. Wsparcie seniorów nie jest nowym zagadnieniem w działaniach prospołecznych skierowanych do tej

³⁹ R.J. Kijak, Z. Szarota, *Starość. Między diagnozą a działaniem*, Warszawa 2013, s. 27.

⁴⁰ A. Klimczuk, *Kapitał społeczny ludzi starych na przykładzie mieszkańców miasta Białystok*, Lublin 2012, s. 41–42.

⁴¹ J. Krzyszkowski, *Osoby starsze [w:] Krajowy Raport Badawczy..., s. 188–189.*

grupy. Jednak ich specyfika i zakres działań jest zależny od uwarunkowań społeczno-ekonomicznych, z którymi ściśle powiązana jest polityka senioralna.

Procesy demograficzne, jakie aktualnie możemy zaobserwować w Europie, a także w wielu krajach na świecie, prowadzą do wzrostu liczby i odsetka osób starszych w społeczeństwie. Seniorzy stanowią zróżnicowaną grupę społeczną pod względem cech kulturowych, statusu społecznego, problemów zdrowotnych, sytuacji ekonomicznej i społecznej. Starzeją się w różnym tempie, często muszą zmagać się z problemami, które wpływają na ich funkcjonowanie, samodzielność oraz zaradność życiową.

W późniejszym okresie choroby oraz dolegliwości zazwyczaj prowadzą do niepełnosprawności i powodują, że senior staje się zależny od innych osób i instytucji. Zadaniem państwa i współczesnych służb społecznych jest zapewnienie odpowiedniej pomocy i wsparcia na rzecz tej kategorii społeczeństwa. Analizując formalny system świadczeń i pomocy na rzecz osób starszych, m.in. ustawę o pomocy społecznej, można stwierdzić, że system wsparcia społecznego oferuje instrumenty pracy i tym samym możliwości zaspokajania potrzeb ludzi starszych.

Warto podkreślić, że istnieje duża różnorodność podmiotów publicznych i niepublicznych realizujących zadania z zakresu potrzeb socjalnych, opiekuńczych, także w sferze rozwoju osobistego i aktywizacji. Zarówno państwowe instytucje, jak i samorządy lokalne coraz częściej dostrzegają zróżnicowane potrzeby starszych mieszkańców i podejmują działania w zakresie wsparcia seniorów, tym samym gwarantując im poczucie bezpieczeństwa społecznego i socjalnego. W zakresie rozwoju usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej dla osób starszych powinno nastąpić wspieranie rodzin pełniących funkcje opiekuńcze nad seniorami, m.in. przez rozwój opieki wytnieniowej, rozwój dobrej jakości i przystępnych cenowo usług opiekuńczych świadczonych w środowisku zamieszkania lub środowisku lokalnym przez profesjonalnie przygotowany personel opiekuńczy. Umieszczenie osoby w instytucji całodobowej powinno być ostatnim, najmniej pożądanym, ogniwem wsparcia.

Bibliografia

- Błaszczuk K., Rynkowska D., *Problemy społeczne i opiekuńcze seniorów i ich rodzin. Studium socjologiczne na przykładzie opinii pracowników socjalnych*, Rzeszów 2016.
- Borski M., „Opieka wytnieniowa” jako ważny instrument wsparcia opiekunów osób z niepełnosprawnościami, „Roczniki Administracji i Prawa”, 2019, nr 19.

- Chabior A., Fabiś A., Wawrzyniak J.K., *Starzenie się i starość w perspektywie pracy socjalnej*, Warszawa 2014.
- Czaja J., *Bezpieczeństwo kulturowe Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2004.
- Frąckowiak R. [i in.], *Ustawa o pomocy społecznej. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Kijak R.J., Szarota Z., *Starość. Między diagnozą a działaniem*, Warszawa 2013.
- Klimczuk A., *Kapitał społeczny ludzi starych na przykładzie mieszkańców miasta Białostok*, Lublin 2012.
- Krzyszkowski J., *Pomoc społeczna wobec starzenia się społeczeństwa polskiego*, „Przegląd Socjologiczny”, 2013, nr 62.
- Kucharska E., Kamanová I., *Senior. Gerontologia i praca socjalna*, Kraków 2015.
- Masłow A., *Motywacja i osobowość*, Warszawa 2006.
- Miszczak E., *Spoleczne aspekty poczucia bezpieczeństwa osób starszych w Polsce* [w:] *Psychospołeczne aspekty bezpieczeństwa w wymiarze indywidualnym i społecznym*, red. E. Napora, M. Stawiarska-Lietzau, E. Kornacka-Skwara, Częstochowa 2018.
- Nitecki S., *Prawo do pomocy społecznej w polskim systemie prawnym*, Warszawa 2008.
- Pikuła N., *Etos starości w aspekcie społecznym*, Kraków 2011.
- Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 19 października 2005 r. w sprawie domów pomocy społecznej (Dz.U. 2005, nr 217, poz. 1837).
- Rynkowska D., *Rola opiekunów w procesie wsparcia podopiecznych w świetle działalności opiekuńczej PCK*, Rzeszów 2019.
- Stachowiak Z., *Bezpieczeństwo ekonomiczne* [w:] *Ekonomika obrony*, red. W. Stankiewicz, Warszawa 1994.
- Stańczyk J., *Bezpieczeństwo jako jedna z podstawowych potrzeb człowieka i grup społecznych*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego”, 2011, nr 2.
- Strategia rozwoju stanowiąca Załącznik do uchwały nr 135 Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2022 r. (M.P. 2022, poz. 767).
- Szochner-Siemńska M., *Placówki dzienne i całodobowe w systemie pomocy społecznej*, Warszawa 2018.
- Śladkowski S., *Bezpieczeństwo ekologiczne*, Warszawa 2004.
- Trafiński E., *Innowacyjna polityka senioralna XXI wieku. Między ageizmem, bezpieczeństwem socjalnym i active ageing*, Toruń 2016.
- Uchmanowicz E., *Opieka hospicyjna w życiu społecznym* [w:] *Problemy i szanse rozwoju osób starszych w społeczeństwie polskim*, red. M. Wnuk-Olenicz, Toruń 2015.
- Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. 1998, nr 162, poz. 1118).
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004, nr 64, poz. 593, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych (Dz.U. 2011, nr 171, poz. 1016).
- Wojtusiak A., *Odkrywanie potencjału populacji osób starszych – w stronę srebrnej gospodarki* [w:] *Instytucjonalne i pozainstytucjonalne formy wsparcia osób starszych*, red. M. Szyszko [i in.], Stalowa Wola–Bratysława 2015.
- Wrońska M., *Funkcjonowanie seniorów w przestrzeni medialnej. Między ideą a praktyką*, Rzeszów 2012.
- Zawartka-Czekaj M.I., *Bezpieczeństwo społeczne osób starszych w aspekcie systemu wsparcia społecznego na przykładzie Siemianowic Śląskich*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio J – Paedagogia-Psychologia”, 2016, vol. XXIX.

**Social support for older people in the perspective of the functioning
of the social assistance system**

Abstract

In a period of significant demographic changes manifested by a significant increase in the number of older people, the question about the current face of old age becomes particularly important. Aging is an inevitable, natural process, inextricably linked to the passage of time. This is a difficult period and due to the specific needs of older people, it is necessary for the state and its bodies to create a policy that will ensure decent living conditions for this group of people. It is essential to ensure proper social and economic foundations for the existence of seniors, primarily through activities in the area of social policy (mainly within the framework of social insurance, health care and social assistance). For seniors, a support system is a very important element of proper functioning. It may take formal and informal form. The aim of the article is to analyze and evaluate formal forms of social support for older people in the perspective of the functioning of the social assistance system.

Keywords: old age, senior, social assistance, support, social security